

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ІНСТИТУТ ГІДРОБІОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ЗООЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ

ГІДРОЕКОЛОГІЧНЕ ТОВАРИСТВО УКРАЇНИ

УКРАЇНСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ПАРАЗИТОЛОГІВ

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

БІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ – 2019

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Житомир – 2019

УДК 577
ББК 28.0
Б 63

*Рекомендовано до друку вченою радою
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(протокол №3 від 29 березня 2019 року)*

Рецензенти:

Орест Михайлович Арсан – доктор біологічних наук, професор завідувач відділу екотоксикології Інституту гідробіології НАН України;
Світлана Вікторівна Гордійчук – кандидат біологічних наук, доцент кафедри природничих та соціально-гуманітарних дисциплін, проректор з навчальної роботи Житомирського медичного інституту;
Ірина Дмитрівна Бойчук – кандидат педагогічних наук, заступник директора з навчальної роботи Житомирського базового фармацевтичного коледжу імені Г. С. Протасевича.

Біологічні дослідження – 2019: Збірник наукових праць. – Житомир: «Полісся», 2019. – 436 с.

У збірнику подаються нові результати теоретичних, прикладних та науково-методичних досліджень вчених із широкого спектру біологічних проблем. Видання розраховане на студентів, аспірантів та викладачів.

Редакційна колегія:

- **Киричук Галина Євгенівна** – ректор ЖДУ імені Івана Франка, д. б. н., проф. (голова);
- **Афанасьєв Сергій Олександрович** – директор Інституту гідробіології НАНУ, д.б.н., проф., (співголова);
- **Акімов Ігор Андрійович** – директор Інституту зоології імені І.І.Шмальгаузена НАНУ; чл.-кор. НАНУ, д.б.н.(співголова);
- **Сейко Наталія Андріївна** – проректор з наукової роботи ЖДУ імені Івана Франка, д.п.н., проф.;
- **Романенко Віктор Дмитрович** – академік НАНУ, д.б.н. Інститут гідробіології НАНУ;
- **Юришинець Володимир Іванович** – заступник директора Інституту гідробіології НАНУ з наукової роботи, д.б.н.;
- **Корнійчук Наталія Миколаївна** – проректор з навчальної роботи ЖДУ імені Івана Франка, к.б.н., доц.;
- **Грубінко Василь Васильович** – зав. кафедри загальної біології та методики навчання природничих дисциплін Тернопільського національного університету імені Володимира Гнатюка, д.б.н., проф.;
- **Межжерін Сергій Віталійович** – зав. відділом еволюційногенетичних основ систематики Інституту зоології імені І.І. Шмальгаузена НАНУ, д.б.н., проф.;
- **Романенко Олександр Вікторович** – зав. кафедри біології Національного медичного університету імені О. О. Богомольця, чл.-кор. НАНУ, д.б.н., проф.;
- **Корнюшин Вадим Васильович** – гол. н.с. відділу паразитології Інституту зоології імені І.І. Шмальгаузена НАНУ, д.б.н., проф.;
- **Шелюк Юлія Святославівна** – завідувач кафедри ботаніки, біоресурсів та збереження біорізноманіття ЖДУ імені Івана Франка, к.б.н., доц.;
- **Стадниченко Агнеса Полікарпівна** – зав. кафедри зоології, біологічного моніторингу та охорони природи ЖДУ імені Івана Франка, д.б.н., проф.;
- **Гарбар Олександр Васильович** – зав. кафедри екології та природокористування ЖДУ імені Івана Франка, д.б.н.;
- **Крот Юрій Григорович** – пр.н.с. відділу екологічної фізіології водяних тварин Інституту гідробіології НАН України, к.б.н.;
- **Вискушенко Дмитро Андрійович** – декан природничого факультету ЖДУ імені Івана Франка, к.б.н., доц.;
- **Константиненко Людмила Анатоліївна** – доцент кафедри ботаніки, біоресурсів та збереження біорізноманіття ЖДУ імені Івана Франка, к.б.н. доц.;
- **Пацюк Марина Костянтинівна** – доцент кафедри ботаніки, біоресурсів та збереження біорізноманіття ЖДУ імені Івана Франка, к.б.н., доц.

Матеріали друкуються в авторській редакції. За достовірність фактів, власних імен та інші відомості відповідають автори публікації.

Думка редакції може не збігатися з думкою авторів.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА БОТАНІКА ТА ФІЗІОЛОГІЯ РОСЛИН

<i>І. В. Гончаровська, В. В. Кузнєцов, В. М. Галушко, Г. О. Антонюк</i>	17
СЕЗОННІ РИТМИ РОСТУ ТА РОЗВИТКУ ПРЕДСТАВНИКІВ РОДУ <i>MALUS MILL</i>	
<i>В. М. Жеребко, О. В. Дикун</i>	19
ВПЛИВ АЗОТНОГО АГРОФОНУ НА ФОТОСИНТЕТИЧНУ ПРОДУКТИВНІСТЬ ПОСІВІВ СОЇ	
<i>О. І. Жук</i>	22
ВПЛИВ ПРИРОДНОЇ ПОСУХИ НА ФОРМУВАННЯ РЕПРОДУКТИВНИХ ОРГАНІВ РОСЛИН ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ	
<i>В. А. Компанець</i>	25
ОСОБЛИВОСТІ РОЗМНОЖЕННЯ УЗАМБАРСЬКОЇ ФІАЛКИ (<i>SAINTPAULIA IONANTHA</i>) В УМОВАХ ЗАКРИТОГО ГРУНТУ	
<i>О. В. Семено, Н. І. Джуренко, О. В. Сокол</i>	27
<i>BRYONIA DIOICA</i> JACQ. В КОЛЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО БОТАНІЧНОГО САДУ ІМЕНІ М.М. ГРИШКА НАН УКРАЇНИ	
<i>Г. Г. Филипцова, Ю. А. Соколов, А. В. Алексеенко, В. М. Юрин</i>	29
ФИЗИОЛОГО-БИОХИМИЧЕСКАЯ РОЛЬ ПЕПТИДНЫХ ЭЛИСИТОРОВ В ПРОЦЕССАХ СТРЕССОУСТОЙЧИВОСТИ БОБОВЫХ РАСТЕНИЙ	
<i>С. О. Четверня, Л. В. Лобач, С. М. Лещенко</i>	31
СЕЗОННИЙ РИТМ РОЗВИТКУ <i>SERRATULA CORONATA</i> L. В ПРИРОДНИХ МІСЦЕЗРОСТАННЯХ	
<i>В. В. Шевченко, О. Ю. Бондаренко</i>	33
СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ЗМІНИ ФОТОСИНТЕТИЧНОГО АПАРАТУ У РІЗНИХ СОРТІВ ОЗИМОЇ ПШЕНИЦІ ЗА СПІЛЬНОЇ ДІЇ ПОСУХИ ТА ВИСОКИХ ТЕМПЕРАТУР	
<i>І. М. Шегеда, Д. А. Кірізій, Н. В. Сандецька</i>	36
ФИЗИОЛОГИЧНІ ПАРАМЕТРИ РОСЛИН ПШЕНИЦІ, ПОВ'ЯЗАНІ З ПРОДУКТИВНІСТЮ ТА БІЛКОВІСТЮ ЗЕРНА	
<i>Р. Л. Яворівський, Г. Я. Кунцьо</i>	39
ВИДОВИЙ СКЛАД РОДИНИ <i>LILIACEAE</i> HALL. У ФЛОРИ ПІДГАЄЦЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ	

СЕКЦІЯ 2. ГЕНЕТИКА ТА СЕЛЕКЦІЯ РОСЛИН

<i>Н. А. Андрух</i>	42
БИОЛОГИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАСІННЯ ІНТРОДУКОВАНИХ РОСЛИН ВИДІВ РОДУ <i>HEUCHERA</i> L.	
<i>Є. О. Груба, О. В. Дубова</i>	45
БУДОВА ТА ВМІСТ ОРГАНІЧНИХ РЕЧОВИН ПІДЗЕМНИХ ОРГАНІВ ВИДІВ БАГАТОРІЧНОГО СОНЯШНИКА	

Література

1. Моргун В. В. Стратегія генетичного поліпшення зернових злаків з метою забезпечення продовольчої безпеки, лікувально-профілактичного харчування та потреб переробної промисловості / В. В. Моргун, О. І. Рибалка // Вісник НАН України. – 2017. – № 3. – С. 54–64.
2. Barraclough P. B. Genotypic variation in the uptake, partitioning and remobilisation of nitrogen during grain-filling in wheat / P. B. Barraclough, R. Lopez-Bellido, M. J. Hawkesford // *Field Crops Res.* – 2014. – V. 156. – P. 242–248.
3. Lawlor D. W. Carbon and nitrogen assimilation in relation to yield: mechanisms are the key to understanding production systems / D. W. Lawlor // *J. Exp. Bot.* – 2002. – V. 53, N 370. – P. 773–787.
4. Моргун В. В. Физиологические основы формирования высокой продуктивности зерновых злаков / В. В. Моргун, В. В. Швартау, Д. А. Киризий // *Физиология и биохимия культ. растений.* – 2010. – 42, № 5. – С. 371–392.
5. Моргун В. В. Клуб 100 центнерів. Сорти озимої пшениці Інституту фізіології рослин і генетики НАН України та система захисту компанії «Сингента» / В. В. Моргун, Є. В. Санін, В. В. Швартау. – Київ: Логос, 2015. – 146 с.
6. Vaguseviciene I. Influence of nitrogen fertilization on winter wheat physiological parameters and productivity / I. Vaguseviciene, N. Burbulis, V. Jonytiene, R. Vasinauskiene // *J. Food Agricult. Environ.* – 2012. – V. 10, N 3–4. – P. 733–736.

УДК 582.572 : (477.84)

ВИДОВИЙ СКЛАД РОДИНИ LILIACEAE HALL. У ФЛОРИ ПІДГАЄЦЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Р. Л. Яворівський¹, Г. Я. Кунцьо²

^{1,2}Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. М. Кривоноса, 2, Тернопіль, 46027, Україна

Родина Лілійні (Liliaceae Hall.) нараховує у світовій флорі близько 470 видів, котрі поширені по всій земній кулі та у різних екологічних умовах, проте переважно у помірних та субтропічних областях північної півкулі із сухим і теплим кліматом [1]. В Україні в умовах природної флори та як декоративні рослини трапляються представники 95 видів Лілійних.

Флористичні дослідження у планетарному масштабі так чи інакше проектується на регіональний рівень, що дозволяє забезпечити створення найбільш оптимальних умов для збереження раритетної фракції флори певного регіону. Тому аналіз флористичного складу родини Liliaceae у межах Підгаєцького району Тернопільської області є актуальним за змістом й має вагоме практичне значення.

На основі аналізу літературних джерел, матеріалів фондового гербарію лабораторії морфології та систематики рослин кафедри ботаніки та зоології ТНПУ ім. Володимира Гнатюка (акронім TERN*), проведених протягом 2016–2018 рр. власних маршрутно-експедиційних та

геоботанічних досліджень різного типу фітоценозів було встановлено, що на території Підгаєцького району Тернопільської області зростає 28 видів родини Liliaceae Hall. (29,47 % від загальної кількості у флорі України), котрі належать до 16 родів.

Найбільш поліморфними родами є наступні: зірочки (*Gagea* Salisb.) та купина (*Polygonatum* Mill.) – по 4 види, лілія (*Lilium* L.) – 3 види. Із двох видів складаються такі роди: чемериця (*Veratrum* L.), віхалка (*Anthericum* L.), лілійник (*Hemerocallis* L.) та госта (*Hosta* Tratt.). Монотипними, тобто тими, котрі включають лише один вид є наступні 9 родів: пізньоцвіт (*Colchicum* L.), рябчик (*Fritillaria* L.), проліска (*Scilla* L.), рястка (*Ornithogalum* L.), гіацинт (*Hyacinthus* L.), гадюча цибулька (*Muscari* Mill.), конвалія (*Convallaria* L.), веснівка (*Majanthemum* Wigg.) та вороняче око (*Paris* L.) [2, 3].

Також нами було підтверджено зростання у районі дослідження 2 видів родини Liliaceae, котрі занесені до «Червоної книги України. Рослинний світ (2009)» [4], зокрема:

1) лілія лісова або кучерява – *Lilium martagon* L.

Природоохоронний статус виду у районі дослідження – вразливий. Євразійський вид з диз'юнктивним ареалом. Поширений досить часто у мезотрофних умовах в структурі листяних та мішаних лісів, на галявинах, узліссях (популяції нараховують від 5–7 до декількох сотень різновікових екземплярів) переважно у центральній та західній частині Підгаєцького району. Охороняється у межах ботанічних заказників місцевого значення «Ваканци», «Мужилівський» та ботанічної пам'ятки природи місцевого значення «Завалівська бучина № 1».

2) пізньоцвіт осінній – *Colchicum autumnale* L.

Природоохоронний статус виду у районі дослідження – зникаючий. Європейський вид, котрий знаходиться на східній межі ареалу. Малочисельними популяціями щільністю 8–14 особин на 1 м², у структурі яких переважають ювенільні та віргінільні особини, зростає на лучних ділянках і пасовищах в околицях с. Вербів. У районі дослідження охороняється у структурі ботанічного заказника місцевого значення «Крамарова гора».

До категорії регіонально-рідкісних видів на території Підгаєцького району Тернопільської області належать чемериці чорна (*Veratrum nigrum* L.) та Лобелієва (*V. lobelianum* Bernh.), віхалка гілляста (*Anthericum ramosum* L.), зірочки низенькі (*Gagea pusilla* (F. W. Schmidt) Schult. et Schult. fil.), проліска дволиста (*Scilla bifolia* L.) та рястка Гуссона (*Ornithogalum gussonei* Ten.) [1–3].

Головними чинниками, котрі впливають на зменшення чисельності популяцій раритетних видів флори родини Liliaceae у районі дослідження вважаємо наступні:

- викопування місцевим населенням цибулин для пересадки, збирання на букети та заготівля рослин як лікарської сировини;
- вирубування лісів, посилене рекреаційне навантаження, витопування худобою та знищення при розорюванні лучних ділянок.

З метою збереження чисельності популяцій рідкісних та червонокнижних видів родини Liliaceae на території Підгаєцького району Тернопільської області необхідно:

- проводити системний моніторинг стану та динаміки розвитку їх популяцій, а у випадку зменшення чисельності – своєчасно з'ясувати та усувати фактори, що її спричинюють;

- створювати природоохоронні території у виявлених нових місцях зростання раритетних видів флори, культивувати їх вирощування у ботанічних садах, на присадибних ділянках;

- заборонити заготівлю рідкісних видів флори з метою їх використання як лікарських чи декоративних видів, порушення екотопів внаслідок вирубування лісів, неконтрольованого випасу худоби, господарського освоєння залишкових ділянок лучно-степової рослинності;

- сприяти виданню регіональних Червоної та Зеленої книг, а також інформувати населення про стан природоохоронної роботи у засобах преси, радіо та телебачення.

Література

1. Нечитайло В. А. Ботаніка. Вищі рослини / В. А. Нечитайло, Л. Ф. Кучерява. – К. : Фітосоціоцентр, 2001. – С. 360–368.

2. Определитель высших растений Украины / [Д. Н. Доброчаева, М. И. Котов, Ю. Н. Прокудин и др.]. – Киев : Наук. думка, 1987. – С. 392–399.

3. Флора УРСР: в 12 т. / за ред. Д. К. Зерова. – К. : Вид-во АН УРСР, 1950. – Т. 3. – С. 61–266.

4. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я. П. Дідуха. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – С. 136–150.